

CÂTEVA CONSIDERAȚII DESPRE STATUETELE DE LUT ARS ALE NECROPOLEI DE INCINERAȚIE DE LA CÂRNA

Cultura Gârla Mare-Cârna, așa cum a fost ea definită de S. Morintz¹, face parte din marele complex al "câmpurilor de urne" de la Dunărea mijlocie, răspândită pe o fâșie relativ îngustă în zona de sud-vest a României (Oltenia, Banat, NE Serbici, NV Bulgariei).

Alături de majoritatea covârșitoare a vestigiilor arheologice ce se referă la ansamblul elementelor de cultură materială dezvoltate pe parcursul epocii bronzului în zona de sud-vest a României, au apărut și descoperiri care ne pot da anumite indicii în legătură cu diversele aspecte ale vieții spirituale caracteristice comunităților umane ce au locuit această regiune².

Ne referim aici la reprezentările plastice și de artă decorativă și, implicit, la simbolistica cultă a acestora. În mod incontestabil, printre vârfurile realizate în domeniul plasticii, se pot situa și statuetele de lut ars ale necropolei de la Cârna-Dolj. În cursul săpăturilor efectuate la Cârna³, au fost descoperite, în 8 din cele 116 morminte cercetate, un număr de 9 statuete întregi sau fragmentare și anume: în 7 morminte câte o statueta, iar într-un mormânt două⁴. La acestea se adaugă o statueta aproape întreagă, achiziționată din sat, două fragmente descoperite de autorul săpăturii pe plaja Bălții Nasta⁵. Condițiile de descoperire a tuturor celor 9 statuete găsite în cursul săpăturii sunt destul de caracteristice pentru a ne face să admitem că, probabil, și celelalte piese (achiziționate sau găsite ulterior) proveneau din morminte, făcând parte din inventarul funerar depus în groapă, odată cu resturile cinerare ale defunctului. Ca și celelalte piese secundare ale mormintelor, statuetele erau depuse fie în interiorul urnei, fie pe umărul ei. Deoarece în săpături s-au găsit doar 3 statuete în interiorul urnelor și 6 pe umărul lor, trebuie conchis că a doua modalitate de așezare era mai frecventă, întrucât și numărul diferitelor vase secundare puse pe umărul urnelor e mai mare ca acela al celor puse în interior. Statuetele puse pe umărul vaselor n-au fost puse nici ele, toate, în același fel: 2 fuseseră așezate în "picioare", având capul lipit de urnă, una cu fața spre urnă iar cealaltă cu fața în afară, rochia-clopot ieșind de sub strachina-capac, 3 erau culcate orizontal pe umărul statuetei, tot sub strachina-capac și cu fața întotdeauna în afară, iar una între străchini⁶. Deși nu întotdeauna mormintele în care s-au găsit și statuete făceau parte dintre cele mai bogate, totuși în 7 dintre aceste morminte se mai aflau, pe lângă statueta, și alte vase secundare⁷. De aici rezultă un aspect foarte interesant: oamenii săraci (juducând starea materială a defunctului în funcție de interiorul mormântului) nu posedau asemenea statuete sau, în cazul în care posedau, nu-și îngăduiau luxul de a le pune în morminte. În ceea ce privește tipologia statuetelor e recunoscut faptul că exemplarele descoperite în morminte aparțin a două tipuri oarecum diferite⁸:

- primul tip e reprezentat de cele două fragmente găsite de autorii săpăturilor pe plaja Bălții Nasta (unul în 1942, altul în 1955), de un fragment mai mare aflat la Muzeul Olteniei din Craiova, modelate diferit față de al doilea tip (fig. 1). Deși bustul și partea inferioară a corpului au fost modelate după același canon general ca la tipul II, capul era modelat aparte și se introducea într-o gaură cilindrică ce străpungea vertical jumătatea superioară a corpului statuetei, ajungând până în cavitatea clopotului-rochie (fig. 2). Deși acest tip e reprezentat până acum numai de fragmente, poate lămurii în ce fel s-a ajuns la stilizarea capului în forma întâlnită la cel de-al doilea tip și reprezintă în

¹ S. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii*, vol. I, București, 1978, p. 18-40.

² D. Berciu, *Săpăturile de la Balta Verde*, în *Materiale*, V, 1959, p. 529-534; D. Berciu - E. Comșa, *Săpăturile de la Balta Verde și Gogoșu (1949-1950)*, în *Materiale*, II, 1956, p. 251-490; VI. Dumitrescu, în *Raport MNA, 1942-1943*, p. 38-43; Idem, *Necropola de incinerare din epoca bronzului de la Cârna-Dolj*, București, 1961.

³ 1942-1943, 1945-1946 și ulterior.

⁴ Anume: în mormintele X, XV, XXVI, XXVIII, LXVI, LXXI și CII - câte o statueta, iar în mormântul LXXXIX - două. Dintre ele, 5 sunt întregi sau aproape cu totul întregi, iar 4 destul de fragmentare. Procentul mormintelor conținând statuete - 8,41%.

⁵ VI. Dumitrescu, campania 1954-1955.

⁶ Idem, *op. cit.*, p. 245-246.

⁷ Unele morminte erau simple, altele duble sau chiar triple, conținând până la 9 vase (urnă, strachină-capac, vase de ofrandă).

⁸ VI. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 270-277.

același timp unul dintre elementele care ne poate ajuta în încercarea de a explica filiațiunea tipologică a statuetelor de tip Cârna.

- al doilea tip (fig. 4-5) are capul modelat relativ ca o prismă cilindrică turtită în direcția continuare cu bustul modelat ca un disc ușor oval și destul de turtit; mijlocul e strâns iar partea inferioară a corpului e un clopot turtit, cu baza întotdeauna ovală și gol în interior (fig. 3). De cele mai multe ori acest clopot are formă tronconică, dar există un caz în care e aproape cilindric. În fine, la mai toate piesele, brațele sunt modelate în relief de-a lungul bustului iar șoldurile au fost modelate ca niște proeminențe destul de pronunțate. De altfel, tot acestui tip îi aparține și statueta aproape întreagă, achiziționată de Muzeul Național de Antichități în 1941 ca și cele două fragmente găsite în 1956.

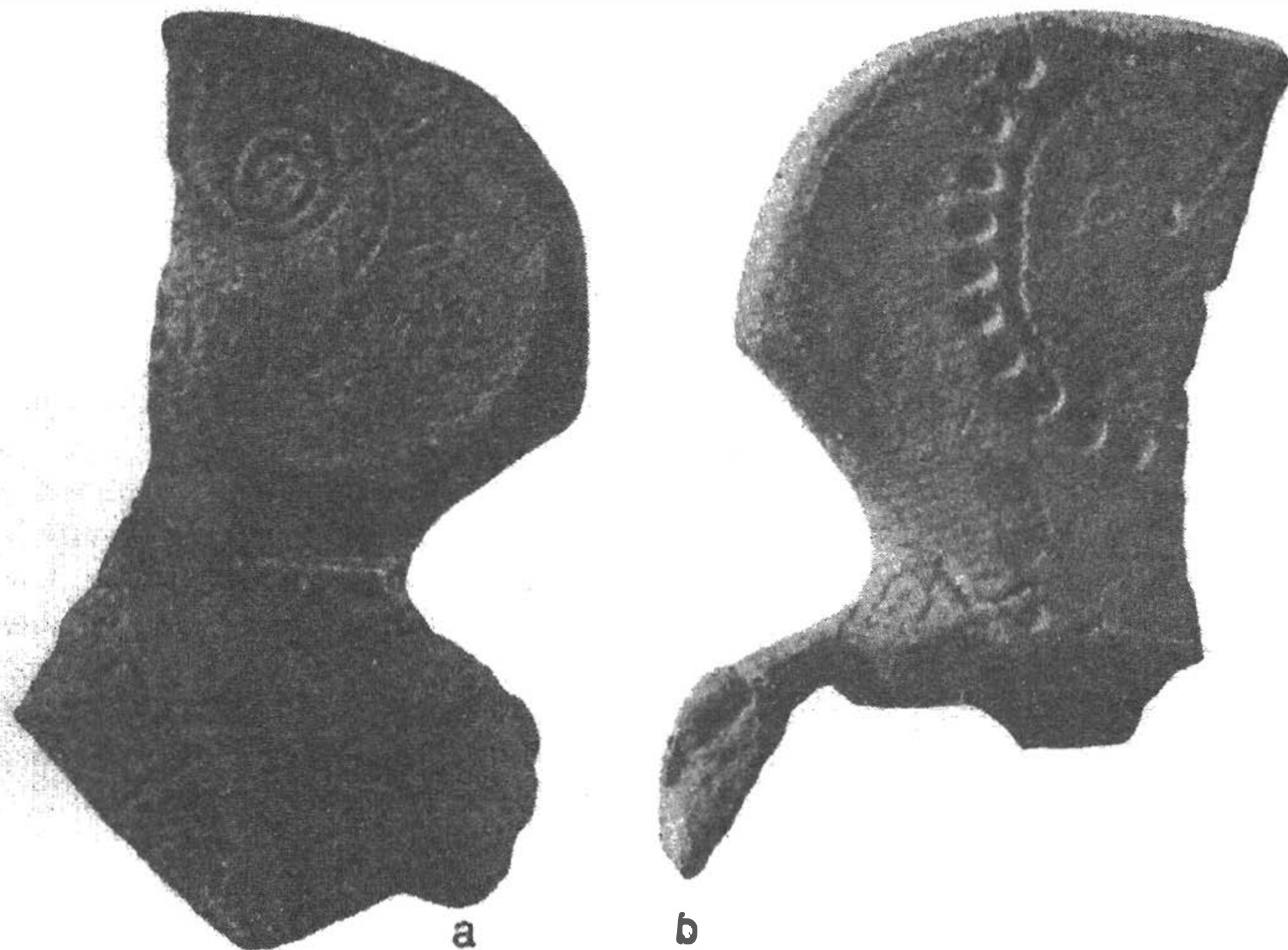

Fig. 1. Statueta fragmentară "numărul 13"; a - față și b - spate, (după Vl. Dumitrescu).

În legătură cu tehnica ornamentării lor, trebuie menționat că cele mai multe ornamente sunt executate în tehnica liniilor împunse iar mai puține în tehnica impresiunilor cu matrițe. Aceste ornamente nu sunt în esență decât detalii anatomice, precum și elemente de podoabă și costum, potrivit unor autori⁹. Alții, dimpotrivă, merg până acolo încât consideră aceste ornamente ca pe-un prototip al scrierii dace¹⁰. Stilistic vorbind, se poate emite ipoteza potrivit căreia ornamentația acestora pare a copia cusăturile și podoabele vremii¹¹. Există apoi câteva elemente care redau în chip stilizat detaliile somatice apoi altele care reproduc podoabe purtate de "frumoasele vremii"¹², însă există și statuete care se referă atât la diferitele piese de îmbrăcăminte cât și la decorul acestora. Detaliile somatice redată prin ornamentarea statuetelor nu sunt prea numeroase. Aproape toate exemplarele cu cap prismatic au fața anterioară a acestuia acoperită cu un desen stilizat, oarecum în formă de liră, desen care indică ochii, nasul și gura, ornament pus de unii cercetători în legătură cu un zeu al muzicii¹³ (fig. 5a). Brațele sunt ridicate, în majoritatea cazurilor, printr-o îngroșare și reliefare a marginii laterale a bustului statuetelor care ia uneori forma unei adevărate benzi în relief. Părul nu e niciodată omis dar poate fi observat numai pe ceafă și pe spate, niciodată pe capul propriu-zis (fig. 4).

⁹ *Ibidem*, p. 246-247 și urm.; Vl. Dumitrescu - C. S. Nicolaescu-Plopșor, *Statuetele din epoca bronzului descoperite în necropola de la Cârna*, în revista *Oltenia*, cartea IV, 1944.

¹⁰ V. Mihai, *Puncte de vedere privind scrierea dacilor*, în *Anale de istorie*, 1, 1979, p. 95-129.

¹¹ Ipoteză emisă inițial de V. Pârvan și reluată de D. Berciu, în *Arheologia preistorică a Olteniei*, Craiova, 1939, p. 195 și urm.

¹² Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 261.

¹³ D. Berciu, *op. cit.*, p. 133.

Reprezentarea părului se face de multe ori prin 3 șuvițe paralele ce coboară de sub șirul de puncte și de sub liniile de pe cap (diadema) până la mijlocul spinării, unde vârfurile șuvițelor se termină în diferite moduri: în forma unor cârlige spiralice sau printr-o singură șuviță bifurcată sau trifurcată la partea inferioară, după cum la altele există mai multe șuvițe, deși nu întotdeauna sunt la fel. Tot ca detalii anatomice sunt considerate și proeminențele laterale, modelate la partea superioară a rochici-clopot¹⁴ (fig. 4-5).

Trecând la aspectul "costum și podoabă" din decorul statuetelor, s-ar putea încerca o distincție între ceea ce trebuie interpretat drept detaliu al costumului propriu-zis și elementele decorative ce reprezintă obiecte de podoabă. Aflat la limita dintre meșteșug și artă, acest domeniu al ornamentării e un domeniu de manifestare ideatică, unică în felul ei, marcând creații originale și extrem de valoroase¹⁵.

că meșterul olar lăsa la o parte instinctul creator, supunându-se unui canon general al vremii, urmărind mai mult estetica ornamentației. La baza acestei ornamentații stau însă ritmul și simetria care șterg impresia de monotonie și uniformitate¹⁶.

Diadema pe care o reprezintă șirul de puncte și liniuțe ce încinge partea superioară a capului, face parte tocmai din acele podoabe ce trebuie considerate ca o parte integrantă a "costumului". La marea majoritate a statuetelor, indicarea diademelor se rezumă la un șir orizontal de puncte-gropițe. La unele exemplare, deasupra acestui șir de puncte se află încă unul, dar numai pe față. La un alt exemplar (nr.5), diadema e indicată prin două linii paralele, ușor împunse.

În legătură cu bustul statuetelor, s-a constatat că, la câteva exemplare, atârnă de gât, legate de un "șnur", pendentive în formă de ochelari¹⁷. "Șnurul" respectiv nu este însă totdeauna petrecut după gât cum ar fi normal (existând un singur exemplar cu "șnurul" petrecut după gât ("statueta nr. 6"), în timp ce la celelalte exemplare cu pendentive la gât, "șnurul" nu e descănat decât pe fața anterioară a statuetei. Ceva mai dificilă pare interpretarea unui alt element "decorativ", întâlnit de foarte multe ori: linia împunsă, simplă ori dublă, care coboară de pe umeri și se arcuiește pe de-o parte pe piept, pe de altă parte pe spate, deși legătura între cele două linii e făcută rareori pe umăr (Fig. 4b).

bluzci sau a rochiei¹⁸. Totuși, sunt autori care cred că linia arcuită nu poate fi pusă, întotdeauna și exclusiv, în legătură cu decolteul costumelor¹⁹. De ce? Una dintre statuete ("nr. 2"), două dintre cele fragmentare ("nr. 14" și "15"), au pe piept două linii puternic arcuite, ce acoperă întreaga suprafață a bustului, de sub pendentivul de la gât și până la mâini, în timp ce pe spinare au numai câte o linie arcuită. În mod normal, se naște întrebarea: care dintre aceste două linii arcuite de pe piept constituie marginea decolteului și ce reprezintă cealaltă? De aceea, e normal să presupunem că aceste linii arcuite reprezintă, cel puțin în unele cazuri, cu totul altceva decât marginea decolteului (și pe piept și pe spate) și anume un colier, simplu sau dublu, mai ales că asemenea coliere, sub formă de ochelari, apar în Europa încă din eneolitic, existând și pe toată durata epocii bronzului²⁰.

În sprijinul acestei interpretări vin și alte două elemente: în primul rând, e clar că, cel puțin la unele dintre statuete, aspectul acestor linii arcuite în jos face impresia mai degrabă a unui colier cu mai multe pendentive decât a marginii superioare a bluzei (ex: "statueta nr. 3") (fig. 4a). În al doilea rând, pe absolut toate liniile arcuite la care s-a făcut referire²¹, sunt prinse o serie de desene, puse necondiționat în legătură cu ornamentele trasate pe bluză și anume șirul de puncte ce însoțește de

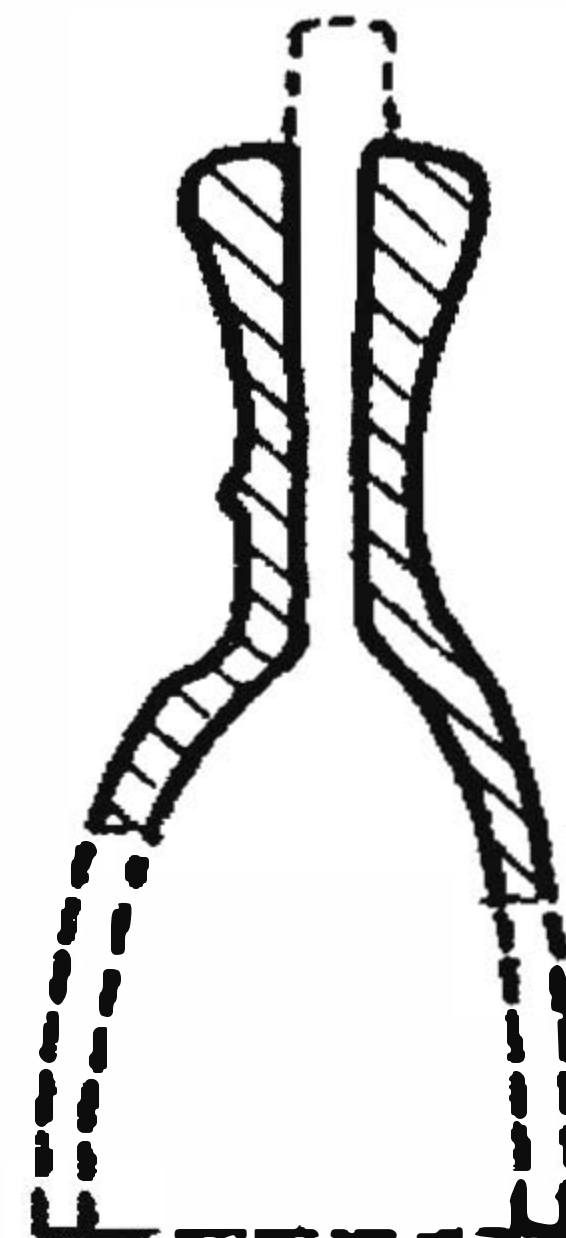

Fig. 2. Statueta nr 13 din ar fi normal (existând un singur exemplar cu "șnurul" petrecut după gât

fig. 29.

¹⁴ Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 261.

¹⁵ M. Gumă, *Civilizația primei epoci a fierului în SV României*, p. 269-273.

¹⁶ D. Berciu, *op. cit.*, p. 195.

¹⁷ Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 262.

¹⁸ D. Berciu - E. Comșa, *op. cit.*, p. 297; D. Berciu, *op. cit.*, fig. 160/5, 6; D. Berciu - E. Comșa, *op. cit.*,

¹⁹ Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 264.

²⁰ J. Hampel, *Bronzkor*, pl. CCXXII/16, 26, apud Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 266.

²¹ Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 263-264.

foarte mult ori linia arcuită, precum și șirul de liniuțe paralele care înlocuiește, uneori, șirul de puncte. Aproape toate desenele de pe brațele statuetelor ar trebui considerate ca elemente decorative ale costumului²².

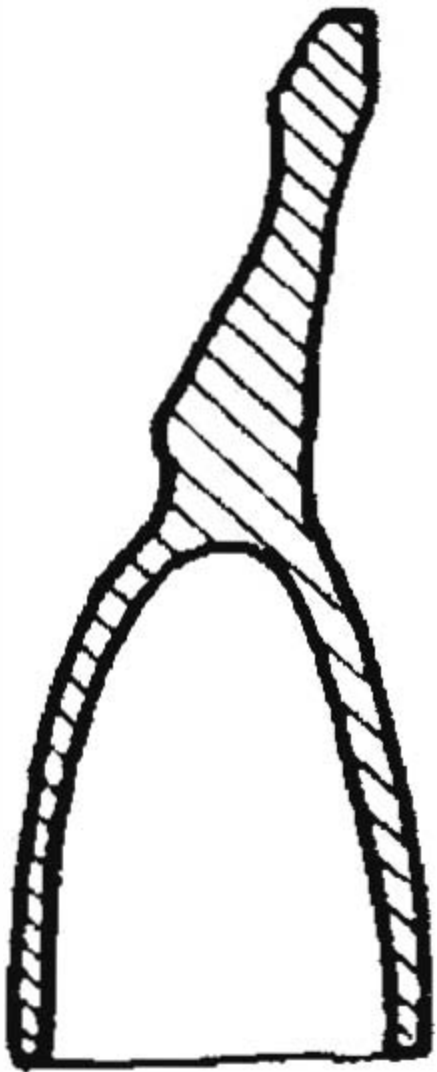

Fig. 3. Statueta "nr 1"
(după Vl. Dumitrescu)

Centura sau cingătoarea nu lipsește niciodată la statuetele de la Cârna (Fig. 4a, 5a), cu excepția "statuetei nr.4" la care centura se rezumă la o singură linie împunsă ce înconjoară talia statuetei. La celelalte, cingătoarea e o bandă lată, indicată în diferite feluri, cea mai simplă fiind cea a statuetei "nr.10", compusă din trei linii executate din împunsături succesive, orizontal-paralele, ce înconjoară talia, fără nici o întrerupere și fără nici o indicare a cataramci. celelalte exemplare pe care se pot face observații vis-à-vis de centură, ca e întreruptă la spate, unde se află și indicația foarte clară a cataramci sau copcilor cu care era prinsă centura (fig. 5b). De obicei, centura e acoperită sau cu șiruri de împunsături paralele sau cu liniuțe verticale ori piezișe paralele, trasate între liniile orizontale care indică marginile centurii. Cel puțin o parte dintre modelele de centuri par a fi imitate după centurile de bronz ale epocii²³.

Trecând la ultima parte a costumului statuetelor - și anume la rochia-clopot - trebuie precizată de la bun început bogata decorare a acestora. Rochia-clopot e întotdeauna împărțită, din punct de vedere al decorării ei, în două zone net distincte: fața și spatele, linia de despărțire a acestor două zone aflându-se în dreptul proeminențelor ce indică șoldurile la cele mai multe exemplare (fig. 4-5) sau puțin mai sus. Acest fapt nu e nicidecum întâmplător: există o deosebire categorică de ornamentare între fața și spatele rochiei-clopot.

Referitor la fața ei, se constată că, din cele 10 exemplare întregi/întregite de la Cârna, 9 au un element comun: banda lată de cca.1 cm., ce secționează orizontal în două părți relativ egale, întreaga față a rochiei (fig. 4a, 5a). Nu e lipsită de interes constatarea că, din multitudinea de elemente decorative pe care le puteau folosi meșterii decoratori ai statuetelor, au folosit pentru aceste benzi numai trei: spirale în "S" culcate (în special în șir continuu), spirale meandrice (duble sau simple) și liniuțe paralele, împunse vertical²⁴.

Un alt element decorativ întâlnit pe foarte multe exemplare, ca și pe vase²⁵, e desenul situat la partea superioară, imediat sub centură: la 6 dintre statuetele de la Cârna se află câte un triunghi hașurat, cu liniile laterale răsucite spiralic, desenul fiind uneori mai complicat și luând înfățișarea unui desen în formă de "M" ("statueta nr. 3") (fig. 4a), de romb ("statueta nr.4"), de bandă în "X" ("statueta nr. 5") în timp ce la două lipsește (statuetele "nr. 1" și "nr. 6"). Marginea inferioară a clopotului e însoțită întotdeauna cel puțin de un șir de puncte, la care se adaugă și alte motive. În ceea ce privește ornamentarea spatelui "rochiei-clopot", ea este unitară, având ca element esențial franjurile verticale ce nu ajung decât rareori până la baza "clopotului". Niciodată însă franjurile nu sunt identice, unele fiind realizate prin câte o linie executată prin împunsături succesive, altele prin linii duble, în aceeași manieră, după cum altele au capetele răsucite spiralic, altele bifurcate, altele simple (fig. 4b, 5b).

Rezumând cele arătate mai sus în legătură cu semnificația elementelor decorative întâlnite pe statuetele de la Cârna, se poate spune că o bună parte din aceste ornamente stau în legătură cu costumele epocii, după cum s-a mai arătat²⁶, dar există și arheologi ce au contestat această semnificație, negând legătura dintre ornamentarea acestor statuete și elemente reale anatomice, de costum și de podoabă, atribuind totul exclusiv imaginației meșterilor respectivi²⁷. Existența bijuteriilor și ornamentelor e dincolo de orice îndoială dar reprezentarea lor pe statuete e mai mult schematică²⁸.

²² Explicație oferită lui Vl. Dumitrescu de către F. Florescu, cercetător la Institutul de Istoria Artei

²³ Hampel, *op. cit.*, pl.CXXI/5 și 6, pl. CXXI/2, pl. CL/1-7 etc., apud Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 267.

²⁴ Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 267.

²⁵ *Ibidem*, p. 155-197; I. Chicideanu - M. Chicideanu-Șandor, *Contribuții la studiul statuetelor antropomorfe de la Gârla Mare*, în *Dacia*, NS, XXXIV, p. 53-75.

²⁶ I. Dumitrescu - C. S. Nicolaescu-Plopșor, *op. cit.*, p. 12 și urm.; G. Wilke, *Pannonische Keramik*, în *Reallex.d.*

Vorg., X, p. 27, apud Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 269.

²⁷ N. Vulič, *L'idée de Kličevac et les idoles semblables*, în *Księga Pamiutkova Prof. Władzimirza Demetrykiwicza*, Poznań, 1930, p. 120-127, apud Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 269.

²⁸ I. Chicideanu - M. Chicideanu-Șandor, *op. cit.*, p. 53-60.

Fig. 4. Statueta "numărul 1" descoperită în mormântul X; a - față și b - spate (după Vl. Dumitrescu).

Fig. 5. Statueta "numărul 3" a - față și b - spate (după Vl. Dumitrescu).

În ceea ce privește rolul statuetei, marea majoritate a cercetătorilor sunt de acord că e vorba de o reprezentare a unei divinități feminine²⁹. Faptul că unele dintre statuetele găsite au fost recuperate sparte sau chiar fragmentare, nu trebuie atribuit unor răvășiri ulterioare a mormintelor, ci oglindește mai degrabă situația din momentul depunerii lor în mormânt. Așa cum s-a avansat ideea spargerii rituale a vaselor în timpul ceremoniei incinerării, și statuetele puteau fi sparte în mod ritualic și nu întotdeauna familia defunctului își dădea osteneala de a mai aduna toate bucățile. Din această cauză, 3 dintre cele 9 statuete găsite la Cârna, au rămas fără cap iar 3 (dintre acestea făcând parte și 2 statuete fără cap) au păstrat doar parțial “rochia-clopot”.

Pe de altă parte, împrejurarea că statuetele – în marea majoritate a cazurilor – au fost găsite în morminte, confirmă rolul lor religios, căci altfel nu ar fi avut ce căuta în morminte dacă nu ar fi avut legătură cu cultul și, deci, cu credințele religioase.

Luând în considerare faptul că nu au existat vase special confecționate pentru morminte, deosebite ca formă și decor de acelea folosite în viața de toate zilele, tot așa nu ne putem gândi la vreo deosebire între statuetele destinate însoțirii defunctului și statuetele care vegheau asupra vieții lui și a familiei lui înainte de moarte. Din această cauză, credem că nu se poate vorbi de vreo divinitate specială, adorată exclusiv în legătură cu cultul morților.

COSTEL CIOANCĂ, MĂDĂLINA MĂRGINEANU
Universitatea “1 Decembrie 1918”
Alba Iulia

QUELQUES CONSIDÉRATIONS SUR LES STATUETTES EN TERRE CUIE DE CÂRNA-DOLJ

RÉSUMÉ

Les neuf statuettes en terre cuite de Cârna appartiennent toutes à un seul type principal - celui à tête fortement stylisée, la moitié supérieure du corps étant représentée par un disque relativement rond et plat, la taille étant serrée par une ceinture et la partie inférieure du corps modelée comme une “cloche”, vide à l'intérieur.

Certains fragments appartiennent toutefois à une variante à trou cylindrique dans la partie supérieure, destiné à recevoir une tête mobile, modelée à part.

Toutes ces statuettes constituent des représentations d'une divinité féminine rattachée au culte et aux croyances religieuses. La forme des statuettes dérive de celle des statuettes minnoennes et mycéniennes à robe cloche, ces statuettes constituant une preuve des relations avec le sud mycénien et des influences parvenues de cette région, au Moyen - et au Bas Danube, à l'Âge du bronze.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. La statuette fragmentaire nr. 13, face (a) et dos (b).

Fig. 2. La statuette nr. 13 (profil).

Fig. 3. La statuette nr. 1 (profil).

Fig. 4. Statuette nr. 1 découverte dans la tombe nr. X; face (a) et dos (b).

Fig. 5. Statuette nr. 3 découverte dans la tombe nr. XXVI; face (a) et dos (b).

²⁹ D. Berciu, *op. cit.*, p. 133-134 și urm.; I. Chicideanu - M. Chicideanu-Șandor, *op. cit.*, p. 64-65 și urm.